

KÖNYVTÁROS- ÉS LEVELTÁROSKÉPZÉS.

A Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1917. évi folyamában GULYÁS Pál «Könyvtári problémák» címmel becses tanulmány-sorozatot bocsátott közre, amelyben a legterjedelmesebb és sorban a legelső a könyvtárosképzéssel foglalkozott. Szerző bizonyára ezzel is hangsúlyozni akarta azt, hogy könyvtárügyünk, «tudományos és közművelődési életünk ezen egyik legfontosabb szerve» felvirágoztatásának alapvető munkája ezen sarkallik s csak innen indulhat ki.

Hogy ez alapos tanulmány után mi most ismét ezzel a kérdéssel akarunk foglalkozni, annak több oka van. Az első az, hogy mindaddig, míg az kellőképp rendezve s megoldva nincs, állandóan szőnyegen kell tartani s nem lehet elégszer felhívni rá a figyelmet; emellett azonban a levéltárosképzéssel együtt aktuálissá is vált most, amennyiben az O. M. Gyűjteményegyetem létesítéséről szóló 1922: XIX. t.-c. az elméleti minősítésen kívül még gyakorlati tanfolyamok hallgatását és szakvizsga letételét is megkívánja a könyvtári, levéltári és múzeumi tisztviselőktől (6. §.), sőt felveti a tudományos és műszaki segédszemélyzet elméleti kiképzésének lehetőségét is; részletesebben azonban egyikről sem szól, hanem ez utóbbi rendezését a szervezeti szabályoknak tartja fenn (4. §. 3. pont), a tudományos tisztviselők részére rendezendő szaktanfolyamok és vizsga kérdésének rendezését pedig a vallás-és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe utalja.

A szakvizsga eddig sem volt nálunk teljesen ismeretlen, a Nemzeti Múzeumban elvben megvolt (*colloquium*; I. A. M. N. Múzeum szerv. és szolg. szab. 9. §.), azonban már hosszú idő óta teljesen eltekintettek ettől az összes tárukban; a gyakornoki idő ugyanis, sajnos, igen gyakran oly hosszúra nyúlt, hogy a 4—5, sőt még többéves múzeumgyakornoknak amúgy is nehéz hely-

zetét nem akarták még ezzel is súlyosbítani. Kezelői, illetve fogalmazói vizsga szerepel az Országos Levéltárban is a levéltári személyzet minősítését szabályozó 1883:I. t.-c. óta (13. §.), de egyfelől abból ép egyik legfontosabb tárgy: a levéltárban, teljesen hiányzik, másfelől nem elég vizsgát kívánni s annak anyagát körvonalazni, módot is kell nyújtani, hogy a levéltárosi pályára készülők a szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket meg is szerezhessék.¹

Nem lesz talán egészen felesleges, ha a következőkben azt fogjuk röviden vizsgálni, vajjon a mi mostani viszonyaink között mikép lehet e tudományos és közművelődési szempontból egyaránt igen fontos kérdést a legkisebb áldozat mellett a legeredményesebben megoldani.

Hogy a könyv- és levéltáros *non fit, sed nascitur*, az csak részben igaz; kell ugyan kétségtelenül bizonyos hivatottság e szép, de nehéz pályához,² kell különös buzgalom — *le feu sacré*³ — kell sok olyan nélkülözhetetlen tulajdonság — rendszeretet, pontosság, szolgálatkészség stb. — amelyek nélkül jó könyv- illetve levéltáros el sem képzelhető s amelyeknek úgyszólván a vérükben kell lenniök — de azokat a speciális ismereteket, amelyek ez a pálya megkíván, csak hosszas elméleti és gyakorlati foglalkozás, képzés után szerezhetik meg.

A kérdés tehát az, hogy 1. mit öleljen fel ez a kiképzés, vagyis melyek azok a speciális ismeretek, amelyekre a könyv- és

¹ Ugyanez volt a helyzet pl. Belgiumban is. Az 1910-iki brüsszeli nemzetközi könyv- és levéltárosi kongresszuson GROJEAN, aki «La préparation scientifique des bibliothécaires belges»-ról tartott előadást, az ehhez fűződő vita folyamán panaszosan említette, hogy vizsga elő van ugyan írva, de «il n'existe chez nous ni école de bibliothécaires, ni cours de bibliothéconomie. Le stagiaire... est utilisé pour tous les services;... quant à sa préparation, elle se fait au petit bonheur.» (Actes du Congrès, 697. l.)

² Bücherei ist der dankbarste Beruf für den Berufenen — der Bibliothekar ist jedermanns Gläubiger und niemandes Schuldner. — Ohne volles Opfer der eigenen Interessen für die anderer Leute kein Bibliothekar. (LADEWIG: Katechismus der Bücherei. Leipzig, 1914. 18—19. l.)

³ «... je dirai que la première condition, c'est d'avoir *le feu sacré*!» (POLAIN felszólalása a brüsszeli kongresszuson. Actes, 702. l.)

levéltárosoknak szükségük van és 2. hogy mi módon szerezhetik meg ezeket a legjobban.

Az alábbiakban külön-külön fogjuk ezekre a kérdésekre a feleletet keresni, először a könyv-, azután a levéltárosokat illetőleg. Nem az a célunk, hogy a legkisebb részletekig kidolgozott programot nyujtsunk, hanem csak azokra az általános alapelvekre akarunk rámutatni, amelyeket szem előtt tartva szerény véleményünk szerint, eredményesen lehetne könyv- és levéltáros képzésünket megoldani.

I.

Előre bocsátjuk, hogy a különféle könyvtár-típusok közül csak a *tudományos* közkönyvtárakkal foglalkozunk; ezeknek személyzete két külön kategóriára osztassék: 1. *tudományos* tisztviselői kar és 2. *tudományos segédszemélyzet*.

E könyvtárak, mint nevük is mutatja, elsősorban a tudomány szolgálatában állanak; ebből világosan következik, hogy azok, akik ott a tudományos munka előmozdítása érdekében dolgoznak, csak tudományosan képzett tisztviselők lehetnek: «Tiefe Kenntnisse auf irgend einem Wissensgebiete sind [dem Bibliothekar notwendig; ohne Einsicht in die Art und die Wege wissenschaftlicher Forschung ist der Bibliothekar ein untergeordneter Registrator.»¹

Kérdés azonban, hogy vajjon elég-e az, hogy a könyvtáros alapos szaktudós legyen. Erre a feleletet nagyon szabatosan megadta már a könyvtártudomány egyik alapvető munkása, SCHRETTINGER több mint száz évvel ezelőtt megjelent *Lehrbuch der Bibliothek-Wissenschaft*-jában: ... «*dass nicht jeder litterarisch gebildete Mann ohne weiteres für eine Bibliothekarstelle geschickt sei, sondern dass auch der gründlichste Gelehrte, ja sogar ein Polyhistor, erst nach hierzu eines besonderen Studiums und einer ebenso langwierigen als unerlässlichen Praxis bedürfe.*» Ezt hangsúlyozta száz évvel később SCHNORR v. CAROLSFELD (München) is a *Vierte Bibliothekarversammlung*-on «Die Vorbildung zum biblio-

¹ Karl SCHULTZ: (Zentralblatt für Bibliothekswesen I. k. 490. l.)

thekarischen Beruf» címmel tartott előadásában,¹ de inkább azt emelve ki, hogy egy tudományszakban való alapos kiképzés nélkül «eine besondere Bibliotheksschulung nicht möglich ist.»

Ezt azután nem szabad szem elől téveszteni a könyvtárosnak később sem, foglalkoznia kell tudományszakjával, ennek mindenkor hasznát fogja látni könyvtári munkája is. Nagyon helytelen tehát TEDDER-nek az az álláspontja, hogy «The librarian who writes is lost», de viszont vigyáznia kell arra, hogy irodalmi s tudományos munkássága ne legyen oly nagyarányú, hogy az könyvtári munkássága rovására menjen.²

Meglévén a tudományos alapképzettség, ezt követi s kiegészíti a speciális elméleti és gyakorlati könyvtári kiképzés. Ez utóbbi, természetét tekintve, csak könyvtárban mehet végbe s a könyvtár vezetőjének ügyelnie kell arra, hogy a jelöltet úgy foglalkoztassák, hogy az minden irányban jól kiképezhesse magát. Ezzel párhuzamosan kell folynia az elméleti képzésnek is, amely vagy külön könyvtári iskolákban, vagy kurzusokon folyik. Külön könyvtári iskolák (library schools) vannak pl. Amerikában,³ külön könyvtárosi kurzusok Angliában, Németországban.⁴ Bajorországban például évente 150 órás tanfolyamot tartanak a müncheni könyvtárosok. 1886 óta Göttingában külön könyvtártani tanszék állt fenn az egyetemen s a berlini kir. könyvtár s az egyetemi könyvtárak részére kiadott rendelet szerint a két évi gyakorlati időből a jelöltnek egy évet ott kellett eltöltenie, vagy pedig egy tanfolyamon kellett résztvennie.⁵

Külön szakiskola felállításáról ma nálunk szó sem lehet; kérdés tehát, hogy vajjon kurzusok tartása eredményesnek ígérkeznek-e.

¹ Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1904.

² GARDTHAUSEN: Handbuch der wissenschaftl. Bibliothekskunde. Leipzig, 1920. II. k. 80—81. l.

³ James J. WYER: Conditions for Entrance to the service of American Libraries. (Actes du Congrès de Bruxelles, 21. l.), GARDTHAUSEN: i. m. 81. l.

⁴ Ernest A. BAKER: Education in Librarianship in Great Britain. (U. o. 99. l.) — GRAESEL: Handbuch der Bibliothekslehre. Leipzig, 1902. 457. l.

⁵ Zentralblatt f. Bibl. 1912. 75. l. Ez a rendes tanszék 1921-ben Berlinbe helyeztetett át. (M. Könyvszemle, 1922. 236. l.)

Ilyen tanfolyamot csak nagyobb időközökben, esetleg csak 4—5 évenként lehetne tartani, mert kisszámú jelöltért egész előadói kart mozgósítani nem volna gazdaságos. Arra sem gondolhatunk, hogy az illető könyvtár tartson külön kurzust jelöltjeinek, mert ezeknek száma még legnagyobb könyvtárainkban sem oly nagy, hogy ez megérné az ezzel járó nagy fáradságot és költségeket. Hogy pedig mennyire nem helyes csak vizsgát követelni, a kiképzést pedig teljesen az illető magánszorgalmára bízni, azt fentebb, Belgium példájára hivatkozva, már érintettük.

Azt gondoljuk tehát, hogy legcélszerűbb az volna, ha a budapesti tudományegyetemen felállítatnék egy könyvtártani tanszék; így már az egyetemi tanulmányok alatt alkalmuk nyílnék azoknak, akik e pályára kedvet s hivatottságot éreznek magukban, könyvtártani ismereteket szerezni s ha nem is lépnek később esetleg könyvtári szolgálatba, mint a tanári könyvtárak gondozói, értékesíthetik ezirányú tanulmányaikat. Mint GULYÁS is javasolta, e célból az összes nyelv- és történetszakos tanárjelölteket kötelezni kellene két féléven át könyvtártani előadások hallgatására. E tanszéknek, főképp az idevágó történeti irányú előadásoknak nagy hasznát vehetik az összes klasszika-filologusok és történészek is.

Így azután az illető könyvtárosjelölt vagy gyakornok már bizonyos elméleti ismeretekkel felszerelve kezdheti meg előkészítő szolgálatát a könyvtárban. Ez a szolgálat legkevesebb két esztendőig tartson¹ s a rendes könyvtári szolgálat mellett köteles legyen a gyakornok az egyetemi könyvtártani előadásokra eljárni s résztvenni a szemináriumi gyakorlatokban. Tekintettel arra, hogy legtöbb könyvtárunknak van kisebb-nagyobb kézirat- (esetleg oklevél-) gyűjteménye is, kötelezőleg kellene kimondani a bevezető paleografiai és diplomatikai előadásoknak hallgatását is. Ezeket a gyakorlati éveket a jelölt vagy az Egyetemi Könyvtárban, vagy pedig a M. N. Múzeum Könyvtárában tartozik eltölteni.

¹ Azoknak, akik egyetemi éveik alatt szorgalmasan hallgatták a könyvtártani előadásokat, egy év elengedhető volna.

A gyakorlóévek után a jelölt államvizsgára bocsáttatik, amely írásbeli és szóbeli részből áll. Ezzel most részletesen nem foglalkozunk; GULYÁS említett tanulmányában a jól bevált külföldi minták nyomán bemutat egy szakvizsgatervezetet, ennek alapján lehetne azt megállapítani.

A gyakorlat alatt természetesen az illető könyvtár egyes osztályainak vezetői állandóan figyelemmel kísérik a jelölteket, felvilágosításokkal, útmutatásokkal szolgálnak nekik, mindemellett nagyon kívánatos és fontos, hogy az egyes könyvtártani disciplinákra megfelelő jó kis kézikönyvek álljanak rendelkezésükre.¹

A tudományos tisztviselők kiképzésének helyes rendezésével azonban még nincs megoldva teljesen a könyvtári személyzet előkészítésének feladata. A legutóbbi két évtizedben ugyanis a tudományos tisztviselők — wissenschaftliche Bibliotheksdienst — és a szolgák — unterer Bibliotheksdienst — közt egy új réteg helyeződött el: a *tudományos segéd-tisztviselők* — mittlerer Bibliotheksdienst.² Ezt az elhelyezkedési folyamatot a könyvtári feladatoknak s a könyvtári munka különféle természetének helyes felismerése indította meg s oly eredményekkel járt, hogy csakhamar általánossá lett ily segéd-tisztviselők alkalmazása.

A könyvtári munka ugyanis jórésztben annyira mechanikus, hogy felesleges arra minden fázisában a tudományos tisztviselő drága és értékes munkaerejét felhasználni, hanem sokkal gazdaságosabb, ha ezt kisebb képesítésű tisztviselő végzi s az csak felülvizsgálja ennek munkáját. Így a tudományos tisztviselő, tehermentesítve egyszerű s különösebb szakértelmet nem kívánó sablonos munkáktól, erejét és idejét oly feladatoknak szentelheti, amelyek

¹ SCHWENKE (Zentralblatt für Bibl. 1904. 26. l.) a Library Series-t ajánlja mintául.

² Délnémetországi (München, Stuttgart) könyvtárakban próbálkoztak meg velük először; Poroszországban 1906-ban léptették életbe ez új könyvtári tisztviselőtipust (Bibliothekssekretäre). (K. GERHARD: Die Vorbildung der wissenschaftl. Bibliotheksbeamten in Deutschland. Actes du Congrès de Bruxelles, 588. l.).

a könyvtár szempontjából hasznosabbak s ambícióját is jobban kielégítik, amit szintén nem szabad figyelmen kívül hagyni.¹

Nagy örömmel láttuk, hogy az O. M. Gyűjteményegyetem létesítéséről szóló törvény bevezeti nálunk is ezt a tisztviselő-típust; kétségtelen, hogy helyes felhasználásuk és foglalkoztatásuk nagyban emelni fogja könyvtáraink használhatóságát. Tiszteletreméltó ugyan nemes indokainál fogva az a felfogás is, hogy nálunk, ahol a tudományokkal foglalkozóknak oly kevés elhelyezkedési lehetőségük van, csak tudományos tisztviselők foglaljanak el minden helyet tudományos könyvtárainkban, de ez nem számol azokkal a nagy követelményekkel, amelyekkel a modern könyvtár-politika a tudós és olvasóközönség érdekében a könyvtárakkal szemben joggal fellép, azonkívül végeredményében ép ezek a segéderők teszik lehetővé a tudományos tisztviselőknek azt, hogy nyugodtabban foglalkozhassanak azokkal a tudományos feladatokkal, amilyeneket nagy számban ró rájuk a mai fejlett könyvtárigazgatás

Bármennyire mechanikus is azonban legnagyobbbrészt az a munka, amelyet e segédszemélyzet végez, mégis könyvtári munka, amelynek pontos elvégzése nagyon fontos, így tehát ezeknek is bizonyos előképzettséggel és könyvtárosi iskolázottsággal kell birniok. Egyiknek részletes megállapítása sem lehet most feladatunk, csak általánosságban annyit jegyzünk meg, hogy az elsőt illetőleg középiskolai végzettséget (nyolc osztályt, esetleg érettségi nélkül is), tanítói vagy tanítónői oklevelet s megfelelő nyelvismeretet és jártasságot a gépírásban kellene megkívánni, a szak-képzettséget pedig egyévi gyakorlathoz és szakvizsgához kellene kötni. Az oktatást magában az illető könyvtárban nyernék a jelöltek s ezek számára is gondoskodni kellene megfelelő tan-könyvekről.²

¹ «Wenn ich zwanzig Jahre lang Bücher ausgabe und einstelle — mondta HOTTINGER (Berlin) a Vierte Bibliotheksversammlung-on — so ist das kein erstrebenswertes Ziel. Da muss eine Entlastung der oberen Karriere durch einen mittleren Dienst, der eine Menge Schreibwerk abnimmt, angestrebt werden.» (Zentralblatt f. Bibl. 1904. 21. l.)

² A porosz vizsgaszabályzatot 1909- és 1916-ból s a szászországit 1918-ból l. Zentralblatt 1909. 456., 1916. 103. és 1918. 73. l.

Nem szabad azonban megfeledekeznünk, ha a könyvtári személyzet kiképzéséről beszélünk, a *könyvtári szolgálokról* — altisztekről — sem. «*Ein guter Diener ist für die Bibliothek ein grosser Gewinn*» — mondja GRAESEL¹ s minden könyvtáros és kutató, olvasó jól tudja, hogy mily nagy érték egy szolgálatkész, rendszerető, a könyvtárban jártas szolgál. Jótulajdonságai egy részét magával kell ugyan hogy hozza már, de a könyvtári ismereteknek abba a körébe, amelyre munkájában szüksége van, be kell őt vezetni. Tudomásunk szerint egyedül a hamburgi városi könyvtár az, amely erre különös gondot fordít s 1914 óta három évi gyakorlat után külön vizsgát követel meg a könyvtári szolgálaktól.²

Hogy azonban e szolgálatra és vizsgára kellően előkészülhessenek, foglalkozni kell velük. SCHWENKE azt ajánlja, hogy katechismus formájában tankönyveket kell számukra iratni;³ emellett azonban szükséges volna az is, hogy a könyvtár egy vagy két tisztviselője néhány héten át foglalkozzék velük s figyelemmel kísérje úgy elméleti, mint gyakorlati munkájukat. SCHWENKE nem a végleges alkalmazás előtt kívánná meg a vizsgát, hanem akkor, amikor magasabb kategóriába való átlépés előtt állanak, mert ez ambíciójukat is sarkalná s lelkiismeretesebben iparkodnának megfelelő jártasságot szerezni az ő munkakörükbe vágó könyvtári szakismeretekben.

II.

Felesleges volna az eddig mondottak után hosszasan bizonyítanunk, hogy amint a könyvtárosi, úgy a levéltárosi pályához is bizonyos előkészületre van szükség, amely megadja azt a különös kiképzést, amelyet a levéltárosi munkának speciális természeté megkíván.

Vajjon elég-e az, ha a levéltáros tudományosan képzett történész? Erre a kérdésre határozottan nemmel kell felelnünk, mert

¹ I. m. 174. l.

² F. RÄUBER: Zur Frage des unteren Bibliotheksdienstes. (Zentralblatt f. Bibl. 1919. 170—173. l.)

³ Zentralblatt für Bibl. 1919. 174—175. l.

először is a történelmi ismereteknek az a köre, amelyet a levéltárosi munka megkíván, sokkal tágabb, mint az, amit az általános történelmi kiképzés nyújt, — de még ez sem elég, mert alapos jogi ismereteknek kell azt kiegészíteniök. Akármelyik meghatározását nézzük is az okleveleknek, a hangsúly ezekben a jogi tartalomra, a jogi bizonyító erőre esik, a levéltáros tehát nem lehet el a jogi alapfogalmak, a jogtörténet ismerete nélkül s ép annyira szüksége van a közigazgatástörténet részletekbe menő ismeretére is, mert a levéltár az egyes hatóságok működésének írásbeli lecsapódása s így tisztában kell lennie a legapróbb részletekig azoknak szervezetével, működésével. Mindezekben felül azonban még nemcsak az ú. n. történelmi segédtudományok — diplomatika, paleografia, kronologia, heraldika stb. — nagy csoportjában kell alapos jártassággal bírnia, hanem tudnia kell elméletileg és gyakorlatilag az oklevelek kezelésének, rendezésének, regesták, inventáriumok szerkesztésének szabályait is. (Archivkunde, archiv-économie, archivistica.)

Hogy azonban ez a *speciális* kiképzés megindulhasson és eredményes legyen, ahhoz bizonyos *tudományos alapképzettség* kell; ezt az egyetem adja meg s mint egyetemi gradus, a doktori oklevél bizonyítja.

A további kérdés már most azután az, hogy *vajjon a bölcsészeti (történelmi) vagy jogi doktorátus felel-e meg jobban a levéltárosnak.*

Ez a kérdés régóta foglalkoztatja már a szakköröket s az 1910-iki brüsszeli nemzetközi könyv- és levéltárosi kongresszuson is élénk vita tárgya volt CUVELIER-nek, a brüsszeli kir. levéltár kiváló igazgatójának előadásával kapcsolatban, mely a levéltárosok kiképzésével foglalkozott (*La préparation des archivistes*).¹

CUVELIER abból indult ki, hogy az egyetemi oktatásnak rendjétől függ, hogy melyik doktorátusnak adjuk az előnyt s így ez csak államonként volna eldönthető, nem pedig generálisan; az ideális mindamelllett az volna, hogy a levéltáros bölcsészeti és

¹ Actes du Congrès de Bruxelles 1910. 301—306. l.

jogi doktor is legyen. A belga viszonyokat vizsgálva, habozás nélkül a bölcsészeti (történeti csoport) doktorátusnak adta az előnyt, de nem feltétlenül, mert szükségesnek tartotta azt kiegészíteni bizonyos jogi tantárgyakkal és levéltártannal.

Az a nagy vita, amely CUVELIER előadása fölött megindult, mutatja, mily lényegbevágóan fontosnak találta a kongresszus e kérdést.

MULLER, az utrechti kir. levéltár igazgatója, a közismert kitűnő hollandi levéltártani kézikönyv egyik szerzője, is abból indult ki felszólalásában, hogy az volna a leghelyesebb ugyan, ha a levéltáros kettős doktor volna, de mivel ezt megkövetelni nem lehet, ő a jogi doktorátust tenné kötelezővé. Megokolása pedig az volt, hogy ha a levéltárosnak a legcsekélyebb fogalma sincs a jogról, nem tud a régi és modern joggal szoros kapcsolatban levő oklevelekkel eredményesen foglalkozni. Szükséges azonban — folytatta —, hogy ez a jogi doktor történész is legyen; ezeket az ismereteket azonban maga is megszerezheti s különben is nem lehet valaki jogász (juris consulte) anélkül, hogy történész is ne lenne.

BAILLEN, porosz levéltári igazgató szerint nem okvetlen szükséges a jogi doktorátus, mert amikor a levéltáros valami adminisztratív kérdéstről készít jelentést, nem a jogi szempontot vizsgálja, hanem egyszerűen a tényeket adja elő.

DES MAREZ, Brüsszel város levéltárosa, szintén a történeti kiképzés mellett történeti tudását, hangsúlyozva, hogy hosszas levéltári működése alatt a történeti ismeretei voltak mindig rá nézve hasznosabbak s ezekre volt nagyobb szüksége. Sietett azonban hozzátenni és erősen hangsúlyozni, hogy nagyon kívánatos, hogy a levéltáros jogi ismeretekkel is bírjon: «qu'il ait certaines connaissances de droit, mais des connaissances appropriées à son métier d'archiviste». Csak egy az ő számára létesített speciális, részben gyakorlati kurzusnak vehetné hasznát, nem pedig a jogi fakultás előadásai hallgatásának. S mikor utána valaki újra a jogi doktorátus szükségessége mellett szólalt fel, még annak is ellene volt, hogy ez, mint képesítés, a bölcsészeti doktorátussal egyenrangú legyen.

A kongresszus nagy szótöbbséggel azt határozta: «*Que les connaissances historiques doivent dominer*», de egyhangúlag kimondta azt is, hogy ezeket ki kell egészíteni jogtörténeti, közigazgatásügyi és levéltártani ismeretekkel.¹

Legújabban G. VITANI, a milánói állami levéltár igazgatója s az ottani Scuola di Paleografia, Diplomatica e Archivistica egyik előadója foglalkozott behatóan e kérdéssel «*La formazione dell' Archivistica*» c. tanulmányában.² Ő is hangsúlyozza azt, hogy a levéltári munkához mind a két irányú ismeretekre szükség van³ s bár az irodalmi és történeti tanulmányoknak igen sok előnyük van, ő nem zárná ki egészen a jogi doktorokat sem, mert végeredményében is «un archivio... dopo tutto è un deposito di *atti giuridici*.»

Áttekintve most már az eddig mondottakat, MULLERnek a kiindulópontja hibás, mert hisz' olyan levéltáros, akinek «halvány fogalma sincs a jogról» nincs, mert valami vizsgát mindenütt megkívánnak s ezen — mint nálunk is a fogalmazói vizsgán — szerepelnek jogi tárgyak is s hogy valaki az alapfogalmakkal tisztában legyen, ahhoz még nem kell jogi doktorátus. Hogy pedig a jogász maga kiképezheti magát historikussá, az nehezen volna igazolható, inkább fordítva, mert sokkal könnyebb a módszeresen képzett történésznek a jogot megtanulnia, mint viszont, főkép ha tekintetbe vesszük azt, hogy itt nem speciális jogi kiképzésről van szó, hanem csak a jogi alapfogalmak megismerése mellett a jogász gondolkodás bizonyos fokú elsajátításáról. «D'ailleurs on ne peut être *jurisconsulte* sans être en même temps historien» fejezte be felszólalását MULLER. Ebben teljesen igaza volt, de tévedett abban, hogy a jogi doktor *jurisconsulte*; a kettő között — azt hiszem, ezt felesleges volna bizonyítani — igen nagy a különbség.

Vizsont BAILLEN érvelése sem állja meg a helyét, mert «expo-

¹ «Il est indispensable de compléter les connaissances historiques par des connaissances d'histoire du droit, de droit administratif et d'archivéconomie lors que ces cours n'existent pas encore.»

² Különnyomat az «*Annuario dell'Archivio di Stato di Milano*» 1917. évi kötetéből.

³ «*tutti i lavori archivistici richiedono insieme... le due culture.*»

ser les faits» nem olyan egyszerű dolog s ha a levéltáros nem tud jogászilag gondolkodni, nem látja meg a lényegest s vakon elmegy a probléma mellett.

Próbáljuk meg már most a mi viszonyainkra vonatkozólag levonni e vita eredményeit.

A mi jogi fakultásaink tanítási rendje is, ép úgy, mint a belgáké, olyan, hogy a levéltárosi követelményeket nem elégítheti ki; erre is áll jórészt az, amit DES MAREZ a belga egyetemekre mondott említett felszólalásában: «l'enseignement de nos facultés de droit est un enseignement purement professionnel, destiné à former des avocats et rien que des avocats.» Jogtörténet csak az első évben szerepel s oly keretek közt, hogy az nem lehet elégséges a levéltárosi munkához.

A helyes megoldás tehát csak az lehet, ha a bölcsészeti (történeti) doktorátust követeljük meg (legalább is elsősorban!) mint tudományos alapképzettséget a levéltárosi pályára készülőkötől, de úgy, hogy módot nyújtunk nekik arra, hogy már egyetemi tanulmányaik alatt megszerezhessék a szükséges jogtörténeti és elméleti levéltártani ismereteket. Ennek a jogtörténeti *cours approprié*-nek azonban szintén a bölcsészeti fakultáson volna a helye s e jogtörténeti tanszéknek betöltője tarthatná meg a szükséges levéltártani előadásokat is.¹ Nem mondjuk, hogy a jogi fakultáson is nem volna helye egy olyan jogtörténeti tanszéknek, mint pl. a párisi egyetemen a második jogtörténeti tanszék, mely a *cours de doctorat*-t szolgálja s a magánjog történetével foglalkozik, de egyfelől ennek ismét más volna a feladata s így nem szolgálná megfelelően a levéltárosképzést, másfelől a bölcsészeti fakultáson felállított jogtörténeti tanszék szükséges kiegészítője volna a magyar történeti és diplomatikai kiképzésnek is. A levéltártani előadásoknak és gyakorlatoknak nagy hasznát vennék azok a történettel foglalkozó hallgatók is, akik nem készülnek ép a levéltárosi pályára.²

¹ «Un cours d'archivéonomie qui n'existe pas encore dans nos universités qui est une grande lacune» — mondja CUVELIER.

² Ezt kiemeli SEELIGER is WIEGAND-nak a strassburgi levéltári kongresszu-

Ha így a szükséges tudományos alapképzettséget az illető megszerezte, módot kell nyújtani neki arra, hogy szakszerűen előkészülhessen a levéltárosi pályára.

Ez a nyugati államokban többféle módon történik.

Franciaországban az École des chartes szolgálja immár száz év óta a levéltáros-képzést,¹ ahova érettségi és felvételi vizsga után veszik fel a hallgatókat, — *Olaszországban* az egyetemi vizsgákkal bíró jelentkezők felvételi vizsgát tesznek s azután két évig tanulnak az egyes nagyobb levéltárak mellett létesített speciális levéltárosi iskolákban,² — *Hollandiában* 1919 óta szintén külön levéltárosi iskola működik,³ — *Ausztriában* az École des chartes mintájára szervezett Institut für österreichische Geschichtsforschungban szerzik meg a szükséges kiképzést, — *Bajorországban* az egyetem elvégzése után a jelölt három évi előkészítő szolgálatra (Vorbereitungsdienst) van kötelezve, amely alatt nemcsak a kellő gyakorlati ismereteket szerzi meg, hanem kötelel elméleti képzését is folytatni,⁴ utána vizsgát tenni; — *Poroszországban*

son felolvasott s alább ismertető tanulmányáról szóló bírálatában. (Hist. Viertelj. III. 1900. 299.)

¹ A tanfolyam három éves s a következő tárgyakat öleli fel az I. évben: Paléographie, Philologie romane, Bibliographie et service des bibliothèques; a II. évben: Diplomatique, Histoire des institutions politiques, administratives et judiciaires de la France, Sources de l'histoire de France, Service des archives; a III. évben: Histoire du droit civil et du droit canonique, Archéologie du moyen âge, Sources de l'histoire de France. (Notice sur l'École des chartes, Paris, 1921.)

² Regolamento per gli archivi di stato. Roma, 1911. Capo V. Art. 58—64. Scuole di paleografia e dottrina archivistica. — A firenzei R. Istituto di Studi Superiori Pratici di Perfezionamento-n is van egy Scuola di paleografia, amely hároméves s amelynek elvégzése után archivista-paleografo oklevelet kap az illető. (Regolamento per la Scuola di paleografia di Firenze. 1904.)

³ A királyi rendelet 1919. október 28-ikán kelt. (Nederlandsche Staatscourant, 3. November 1919. No. 233.) — Az iskola első két évi működéséről szóló jelentések részletesen tájékoztatnak az archiefschool tanrendjéről s az egyes előadások vázlatát is bemutatják. (Verslag van den staat der archiefschool en van hare lotgevallen in het studienjaar 1920., 1920—21. 'S Gravenhage, 1920. 1922.)

⁴ Az 1882. márc. 3-iki törvény szabályozza. (Löher: Archivlehre, Paderborn, 1890. 427—432.)

két év a gyakorlat s ezalatt a gyakorlati munka mellett nemcsak az egyetemen hallgatnak jogi és történeti kollégiumokat, hanem a levéltár főnöke is tart nekik levéltártani előadásokat. *Belgium*-ban a levéltári tisztviselőktől vizsgálat letevését kívánja meg az 1895-ben kiadott királyi rendelet.¹

A mi mai viszonyaink mellett külön iskola felállítására nem is gondolhatunk; tanfolyamok szervezése sem szolgálná jól a levéltáros-képzést, mert minden évben nem lehetne ilyet tartani, nem volna elég jelentkező, 2—3 hallgató kedvéért pedig költséges dolog volna 4—5 előadó tiszteletdíját fizetni. Legmegfelelőbbnek tartanók tehát a német gyakorlat követését, amely, mint láttuk, az egyetemi tanulmányok elvégzése után bizonyos időre előkészítő szolgálatra kötelezi a jelöltet, amely alatt elméleti képzését folytathatja s megszerezheti a szükséges gyakorlati ismereteket és jártasságot s annak eltelte után vizsgával igazolja kellő előképzettségét.

Ez az előkészítő szolgálat egy évnél rövidebb semmiesetre se lehet s a jelöltek ezt az Országos Levéltárban vagy a M. N. Múzeum levéltárában tartoznak eltölteni. Ez időt a jelöltek tartoznak arra is felhasználni, hogy az egyetemen jogtörténeti és levéltártani, esetleg diplomatikai előadásokat is hallgassanak, amennyiben ezt egyetemi éveik alatt a kellő mértékben nem tették vagy nem tehették volna meg. Mindenkép kötelezni kellene azonban őket két félévén át közigazgatási jog hallgatására. Ez elengedhetetlenül szükséges úgy az Országos Levéltár tisztviselőinek, mint a vármegyei levéltárosoknak, de csak hasznára vállhat a múzeumi levéltár tisztviselőinek s a nagyobb egyházi vagy családi levéltárak kezelőinek is. Amikor az 1900-as évek elején Franciaországban megalakult az Association des Archivistes, első dolga volt az addigi tapasztalatok alapján azt szorgalmazni, hogy az École des chartes-on iktassák be a tárgyak közé a közigazgatási jogot is.² Ez ugyan nem történt meg, de a harmadik

¹ (*Actes*, 302—303. l.)

² STEIN említette felszólalásában az 1910-iki brüsszeli kongresszuson. *Actes*, 675. l.

év hallgatói a belügyminisztériumi levéltár vezetőjétől hallgatnak közigazgatásjogi előadásokat s az ő vezetése alatt tanulmányozzák a Seine-et-Oise département levéltárát.¹ Nálunk Pestvármegye levéltárát lehetne e cél szolgálatába állítani.

Az egy évi gyakorlat után a jelöltek természetesen vizsgát tartoznak letenni egy bizottság előtt, amelynek főtárgyai levéltár-tan, diplomatika és jogtörténet volnának; ez utóbbi a legtágabb értelemben, magában foglalva az egyház-, közigazgatás- és alkotmánytörténetet is. Ez írásbeli és szóbeli vizsgálat részletezése azonban most nem lehet feladatunk.

Wilhelm WIEGAND a levéltárosképzésről tartott előadásában² oly módon gondolta azt helyesen megoldhatónak, ha az teljesen egységes formában történik az egyetemeken és levéltárakban s egy levéltárosi doktorátus zárja be. Az 1904-i francia költségvetés tárgyalásánál az előadó, SIMYAN, bár elismerte az École des chartes nagy tudományos szolgálatait, erős kritikában részesítette, mint könyv- és levéltárosképző intézményt s azt javasolta, hogy egy «École nationale professionnelle des archivistes et des bibliothécaires français»-t csináljanak belőle.³

Mindkét gondolat igen veszedelmes irányt jelentene; a levéltárosi munka nem olyan, hogy egyszerű szakképzés vagy szakiskola arra megfelelő módon előkészíthetne. Nagyon helyesen mutatott rá CUVELIER, a többször említett kitünő belga levéltári igazgató, SIMYAN javaslatát bírálva arra, hogy a francia levéltárosok általánosan elismert értékének ép az a forrása, hogy kiképzésük nem *csak* szakszerű, hanem egyszersmind tudományos is. Ezért helyezkedtünk mi is arra az alapra, hogy mindenekelőtt alapos egyetemi, azaz tudományos kiképzést kell a levéltárosjelölteknek szerezniök s ezután következhet csak a szakképzés a gyakorlati levéltári munkával kapcsolatban.

Nagyon természetes, hogy ezt kell megkövetelnünk a vár-

¹ École Nationale des Chartes. Livre du centenaire. I. Paris, 1921. p. LXI.

² Die wissenschaftliche Vorbildung des Archivars. Berlin, 1899., előadta a strassburgi Archivtag-on.

³ Livret de l'École, LXIV. 1.

megyei levéltárosoktól is. Sajnos, a vármegyei levéltárakat eddig nagyon elhanyagoltuk, pedig az a rendkívül gazdag s főképp újabbkori történetünkre vonatkozó anyag, amelyet azok őriznek, nagyobb megbecsülést érdemelne.

Tudományosan és szakszerűen képzett s megfelelően ellátott levéltárosi kart kellene megteremteni, akiket azonban mentesíteni kellene minden oly munkától (útlevélkiállítás, stb.), amely nem vág szorosán a levéltár keretébe. Az ilyen levéltárosi kar munkája nemcsak a levéltár szakszerű rendezésében s a helytörténet intenzívebb művelésében teremné meg értékes gyümölcsseit, hanem a vidéki történeti és régészeti társulatok és közművelődési intézmények oly tudományos munkaerőket nyernének bennük, akik igen sokat tehetnének a történeti érzék ébrentartása, nemzeti múltunk s emlékeinek megismerttetése és megbecsülése érdekében.

HOLUB JÓZSEF.